

**Дарко Б. Јелић**

теолог

## **Служба лаика на евхаристијском сабрању древне Цркве као образац за служење у савременом евхаристијском животу**

Готово да нема члана Цркве, свештеника или онога који то није, а да га не занима питање службе лаика на евхаристијском сабрању. Што човек живи интензивнијим Црквеним животом, то му се ово питање чини важнијим.

Потражићемо одговор на питање *да ли искуство древне Цркве и улога лаика у њеном евхаристијском сабрању може, и према, сме и мора, односно, не може, не према, не сме, и не мора да буде образац за улогу лаика у савременом евхаристијском животу Цркве.*

Како бисмо се уопште могли бавити питањем улоге лаика, размотрићемо и дефинисати појмове: лаик, царско свештенство, рукоположење лаика и рукоположење клирика.

### **1. Дарови и службе у Цркви**

Уласком у Цркву, кроз свету тајну иницијације, добијају се благодатни дарови Светога Духа којим сваки човек постаје уд Тела Христовог.<sup>1</sup> Дакле, није могуће живети у Цркви, а при том бити безблагодатан, јер је то неспојиво са самом суштином Цркве.

Неким хришћанима даровани су посебни благодатни дарови. Они се дарују Духом Светим у Цркви, на изграђивање Цркве и на изграђивање сваког њеног члана.<sup>2</sup> Поседовање тих дарова не значи онтолошку, већ функционалну разлику између чланова Цркве.

Једнакост свих чланова Цркве, по природи, лежи управо у томе што Дух дарује благодат. Исти је Дух, али су дарови различити.<sup>3</sup> Не постоји градација благодати у даровима, не постоји мања или већа благодат.<sup>4</sup> Када би то постојало, онда или Дароватељ не би био исти или Његова благодат не би била иста. Напротив, сви дарови садрже исту пуноћу благодати, али сврха њиховог давања није иста. Сврха давања благодатних дарова је у облагорађивању појединих чланова Цркве ради обављања различитих служби. Стога не постоји ни један члан Цркве који може и сме, по својој природи, ставити себе изнад других чланова, а посебно не изнад саме пуноће Цркве.<sup>5</sup>

#### **1.1. Царско свештенство и рукоположење лаика**

Речима: „*И бићеће ми царство свештеничко и народ свет*“,<sup>6</sup> Господ је показао да је Израиљу наменио свештеничку службу. Међутим, царско свештенство читавог

<sup>1</sup> Ср. 1.Кор. 12;12–13.

<sup>2</sup> Ср. 1.Кор. 14;12, 26 / Еф. 4;12.

<sup>3</sup> Ср. 1.Кор. 12;4.

<sup>4</sup> Николај Афанасјев „Црква Духа Светога“, стр. 40.

<sup>5</sup> Исто; стр. 141.

<sup>6</sup> 2.Мoj. 19;6.

Израиља, у Старом Завету остало је само обећање, које се почело испуњавати оваплоћењем Сина Божијег.

Установљењем Евхаристије, када је оставио Тело своје и Крв своју за сједињење верних са Њиме, крсним страдањем и славним васкрсењем, Господ Христос је испунио обећање дато још старозаветном Израиљу. Предавши себе за живот света, обједињујући све у Заједницу Тела свога и Крви своје, учинио је људе народом својим, царским свештенством, родом изабраним. Крсном жртвом расцепио је завесу која је одвајала Светињу,<sup>7</sup> и све причаснике Тела свога увео у њу. Како у Светињу над светињама не улазе они који нису свештеници и како је Он сам Првосвештеник и Цар, то су и сателесници Његови, свештеници и цареви; јер „*учини нас царством, свештеницима Боју и Оцу својему.*“<sup>8</sup> Стога се не догађа оно што се догодило у Старом Завету са Корејевим сабрањем;<sup>9</sup> земља се не отвара и не гута, а огањ не спаљује ово сабрање у чијем је самом средишту Христос.<sup>10</sup>

Ушавши у нерукотворену скинију Тела Христовог, хришћани су постали избрани народ Божији — *лаос* (Laos Theon, грч.), а сваки човек у том народу — *лаик*.

Како је данашње поимање речи лаик сасвим другачије од црквеног поимања, неопходно је прецизно дефинисати овај термин. За разлику од данашњег, свакодневног, поимања термина „лаик“, где се њиме означава неко ко је неупућен, незналица, нестручњак, у Цркви лаик представља узвишено звање припадника лаоса, царског свештенства и народа Божијег; толико узвишеног да апостол Петар каже: „*А ви сте род избрани, царско свештенство, народ свети, народ задобијен (...) који некад не дијасте народ, а сад сте народ Божији.*“<sup>11</sup>

Изворна хришћанска свест не познаје безблагодатне чланове Цркве; не познаје поделу на посвећене и непосвећене, као што је то касније донело школско богословље увођењем појма *мирјанин*, односно, *свештовњак*. Признавати постојање световњака у Цркви, Заједници која не припада овоме свету и деградирати узвишеност горњег призивања лаика, на световњаке, када им је сам Христос рекао да нису од овога света,<sup>12</sup> значи уједно и признавање могућности постојања непосвећених и неосвећених, безблагодатних удова освећујућег и светог Тела Христовог. А то није могуће. Није могуће бити призван од Бога и носити благодат Светога Духа, добијену крштењем водом и Духом, а звати се безблагодатним световњаком.

## 2. Служба лаика у евхаристијском сабрању древне Цркве

### 2.1. Доникејска епоха

Апостол Павле назива Цркву Телом Христовим, а верне удовима тога Тела.<sup>13</sup> Евхаристијско сабрање представља остваривање Тела Христовог „*јер је један хлеб, једно смо тело многи, ипошто се сви од једнога хлеба иричешћујемо.*“<sup>14</sup> Стога исти апостол сматра да Црква заиста и јесте Црква, односно, истинска Заједница Тела Христовог, онда када се сви скупљају на евхаристијско заједничарење. Његове речи: „*када*

<sup>7</sup> Ср. Мт. 27:51.

<sup>8</sup> Отк. 1:6.

<sup>9</sup> Ср. 4.Мој. 16; 1–40.

<sup>10</sup> Николај Афанасјев; н.д., стр. 32.

<sup>11</sup> 1.Пт. 2:9–10.

<sup>12</sup> Ср. Јн. 15:19 / 17:14.

<sup>13</sup> Ср. 1.Кор. 12:27.

<sup>14</sup> 1.Кор. 10:17.

се скупилаше у цркву (...) на једно место<sup>15</sup>,<sup>15</sup> заправо значе: када се скупљате да будете Црква, јер Заједница Тела Христовог настаје управо кроз чин окупљања свих на једном месту око Христа (*epi to avto*).<sup>16</sup>

Иако се у новозаветним списима истиче јединство Тела Христовог, а Прва посланица Петрова поручује свим члановима Цркве да су „*род изабрани, царско свештениство, народ свети, народ загодбијени*“,<sup>17</sup> то ипак не значи да у Цркви, од најранијег периода, нема разликовања служби унутар јединственог Тела Христовог. Сви чланови Цркве једним Духом крштени су у једно Тело, али се увек у том једном Телу разликују многи удови, односно многе службе.<sup>18</sup>

Аутор Прве Петрове посланице истиче да постоје *стџарешине* (презвитери) Заједнице и *стџаго Божије*, које је од презвитера напасано.<sup>19</sup>

Дакле, и поред опште припадности свих верних јединственом царском свештенству, где је сваки лаик уједно и клирик, јер не постоји одређени сталеж који служи Богу, већ то чини цела Заједница, а сваки клирик уједно је и лаик,<sup>20</sup> јер крштењем добија то високо царско-свештеничко достојанство, никада у Цркви није постојало мешање и сливање служби.

Високо достојанство и значај, не само оних који предводе Евхаристију, него и оних који све потврђују и запечаћују својим возгласом: „Амин!“, истиче *ајосџол Павле* у Првој посланици Коринћанима. Онај који проузноси благодарење, мора то чинити тако да његова молитва буде на назидање сваког члана Заједнице, да допре до бића сваког припадника словесног стада Божијег, како би сви могли активно учествовати у сабрању, јер, „*како ће онај који заузима место обичној верника рећи амин на твоје благодарење, када не зна шта њоворити? Јер ти добро благодариш, али се дрући не назидаваш*.“<sup>21</sup> Овом бригом за назидање свих у Цркви, апостол Павле указује на изузетан значај лаика на евхаристијском сабрању, као и на конститутивну улогу њиховог усклика *амин*.

Свако служење у Цркви претпоставља постављење на ту службу кроз молитвено призивање благодатних дарова Светога Духа, па тако и царско-свештеничка служба такође претпоставља благодатно постављење. Од најранијих дана, примање у Цркву и постављење у звање царског свештенства обављано је уз полагање руку. Дела апостолска нам сведоче да апостоли на оне који су крштени „*полајаху руке на њих и они њримаху Духа Светџоја*.“<sup>22</sup> Та пракса задржала се и касније кроз полагање руку епископа на новокрштене, о чему нам сведочи Св. Иполит Римски у двадесетпрвој глави свог дела „Апостоласко предање.“<sup>23</sup>

Да свето крштење представља постављање на службу свештенодејствовања царског свештенства, сведочи нам и употреба истоветног глагола *служити* у молитвама на крштењу и на рукоположењу епископа. У „Апостолском предању“ читамо да епископ полагајући руку на новокрштене изговара: „*Господе Боже (...) удостој их испуњења Духом Светџим и њошаљи им благодатџ Твоју да би Ти служили њо вољи*

<sup>15</sup> 1.Кор. 11:18,20.

<sup>16</sup> Ivan Dugandžić „Biblijska teologija Novoga zavjeta“, стр. 117.

<sup>17</sup> 1.Пт. 2:9.

<sup>18</sup> Ср. 1.Кор. 12:12–13.

<sup>19</sup> Ср. 1.Пт. 5:1–2.

<sup>20</sup> Николај Афанасјев; н.д., стр. 37.

<sup>21</sup> 1.Кор. 14:16–17.

<sup>22</sup> Дап. 8:17.

<sup>23</sup> „... И њошџо изиђе из воде, дива њомазан (уљем) од њрезвитџера (...) њошџом улазе у цркву. Ејиској њак њолажући руку на њих, њоворити возџас...“; у: Епископ Атанасије Јевџић „Дела апостолских ученика“, стр. 396.

Твојој (...)<sup>24</sup> а у молитви на рукоположењу епископа, полагајући руку на главу кандидата, најстарији епископ изговара речи: „Срцезналче свију, Оче, дај овоме слуги своме којег си изабрао за епископство да њасиристује сјагу Твоме светиome и њрвосвешћенствује Теби бесирекорно, служећи даноноћно (...).“<sup>25</sup>

Дакле, и епископ и сваки члан Заједнице молитвом и рукоположењем, поставља се на служење Богу. Првосвештеничком служењу епископа (па следствено томе и служењу сваког клирика) предходи царско-свештеничко служење лаика, у смислу да онај који није лаик, тј. припадник општег царског свештенства, не може бити ни клирик.

Следствујући поимању улоге народа Божијег као царског свештенства у апостолском периоду, у постапостолском добу такође се наставља са истоветним схватањем. За то постоје сведочанства раних писаца Цркве.

Св. Климент, епископ римски (I в.) пише: „Велики не моју бити без малих, ниши мали без великих (...) љава без ноју није нишија, љако ни ноје без љаве; и најмањи делови љела нашеј неоиходни су и корисни целоме љелу; али сви заједно сарађују (=све заједно дише) и сви се користе једном љоичињеноићу да би се сјасава-ло цело љело.“<sup>26</sup> „Нека се, зајо, сјасава цело ваше љело (=Црква) у Христју (...).“<sup>27</sup>

Св. Инајије Бојоносац (крај I в.), говорећи о Цркви, јасно истиче узајамност служби предстојатеља Евхаристије (епископа) и народа Божијег, као и свештеничко достојанство свега народа Божијег: „(...) Јер ваше славноја имена свешћенствo, достојно Боја, сајасно је са епископом као сјруне са љићаром. Зајо се вашом сајласноићу и сложном љубављу љрославља Исус Христјос (...) Сјоја је корисно за вас да будеје у бесирекорном јединству, да бисје и у Боју свајда заједничарили.“<sup>28</sup> „Сви сје ви, дакле, и сајуици, бојоносци и храмоносци, христјоносци, свейоносци (...).“<sup>29</sup>

Иполит Римски (III в.) истиче да евхаристијски принос приноси цела Црква: „И молимо Те да љошаљеш Духа Твоја Свейоја на љринос Свейе Цркве. Садирајући све нас дај свима који узимају удела (=заједничаре) у Твојим свешћинама (свейим љајнама) да бду исјуњени Духом Свейим (...).“<sup>30</sup> Такође, брига за евхаристијске Дарове ни у ком случају није ствар само клирика, него брига целе Заједнице: „Нека, љак, сваки верник љази да неверник не окуси Евхаристију, ниши миш, ни нека друја живоићња, и да нишија од ње не љадне и изјуби се.“<sup>31</sup>

Дакле, сваки верник, као припадник царско-свештеничког народа Божијег, је свештенослужитељ Богу. Међутим, то служење није и не може бити индивидуално. Оно је могућно само онда када се цела Заједница, са предстојатељем на челу, скупиле на евхаристијско сабрање. Тада Црква, као пуноћа Заједнице Тела Христовог, богослужи и приноси благодарење и једино тада је сваки члан тога Тела свештеник Богу своме.

<sup>24</sup> Иполит Римски „Апостолско предање“, гл. 21.; у: Епископ Атанасије Јевтић „Дела апостолских ученика“, стр. 396.; (подвукао Д.Ј.).

<sup>25</sup> Исто; гл. 3.; у: исто, стр. 384.; (подвукао Д.Ј.).

<sup>26</sup> Климент Римски „Прва посланица Коринћанима“; XXXVII; 4–5.; у: Епископ Атанасије Јевтић „Дела апостолских ученика“, стр. 175–176.

<sup>27</sup> Исто; XXXVIII; 1.; у: исто; стр. 176.

<sup>28</sup> Игњатије Богоносац „Посланица Ефесцима“; IV; 1–2.; у: Епископ Атанасије Јевтић „Дела апостолских ученика“, стр. 211.; (подвукао Д.Ј.).

<sup>29</sup> Исто; IX; 2.; у: исто, стр. 213. (подвукао Д.Ј.).

<sup>30</sup> Иполит Римски „Апостолско предање“; 4 (подвукао Д.Ј.); у: Епископ Атанасије Јевтић „Дела апостолских ученика“, стр. 386.

<sup>31</sup> Исто; гл. 37.; у: исто, стр. 405.; (подвукао Д.Ј.).

Свештеничка служба народа Божијег, у црквеној свести доникејских хришћана, не угрожава, нити укида свештеничку службу јерархије, тим пре што јерархија своје свештеничко достојанство црпи из општег царско-свештеничког достојанства народа Божијег.<sup>32</sup>

Јединство царско-свештеничке службе свих чланова доникејске Цркве испољава се и у начину примања светог Причешћа. Предстојатељ, презвитери и народ причешћују се на исти начин, примајући Тело на руке, а Часну Крв пијући из путира.

Свест хришћана овог периода не познаје обавезу или дужност причешћивања. За њих, живот у Цркви је живот у Телу Христовом, у Евхаристији, учествовање у Вечери Господњој на којој се сједињују са Христом и остварују своју бесмртност у заједници са Њим, приносећи сами себе и један другога, Богу Оцу.

У вези са оваквим поимањем Цркве у доникејском периоду и живота свих у њој, стоји и однос према богослужбеном месту. Храм не представља нешто изузетно важно за живот Цркве. Први хришћани чак немају храм, нити изричиту потребу за њим. Евхаристија, као живот Цркве, има примарни значај, а смисао богослужбеног простора доживљава се као потреба постојања места на коме ће се догодити евхаристијско сабрање. Дакле, богослужбено време надређено је богослужбеном простору, а идеја храма је да је он дом Заједнице (*domus ecclaeisae*), а не дом Божији (*domus Dei*).

## 2.2. Постникејска епоха

Четврти век доноси значајне промене у црквеном животу. Давањем слободе вероисповедања хришћанима Константиновим миром (*pac Constantina*), наклоношћу самога цара према хришћанству, што све полако води до прерастања хришћанске вере у државну религију Византије, Црква нагло почиње да добија нове чланове. Са тим приливом, поред оних који су приступили заиста спознавши Христа, у Цркву улазе и многи номинални хришћани. Самим тим, опада морал и црквена дисциплина верника.

Највећи број нових хришћана су многобожачког порекла. Они у Цркву уносе и своје поимање религије. Навикнути на строго разликовање профаног и сакралног, односно, световног и светог, у смислу њихове онтолошке разлике, као и на култ који има за циљ освећење профаног, хришћани из незнабоштва тај дух уносе и у Цркву. Тиме се полако мења и поимање богослужења Цркве. Оно се, додуше, не мења по својој суштини, али се свакако мења по доживљавању од стране верних.<sup>33</sup> Схватање богослужења као онога што има за циљ да освећује профано, имплицира да мора постојати и неко ко је већ посвећен, како би могао освећивати друге. Тако се мења идеја о богослужењу целе Заједнице, односно, о царско-свештеничком достојанству целог крштеног народа Божијег. Ставља се акценат на свештенство као посвећени сталеж, тако да је оно то које у Заједници врши освећење непосвећених. Тиме се постиже *сакрализација клира*.<sup>34</sup> Свештенство готово да добија самодовољност постојања у Цркви. Присутност народа је и даље важна, али више не као народа Божијег који богослужи, већ као објекта који је акцептор освећења. Такво поимање је у директној супротности са поимањем царско-свештеничке службе свеукупности народа Божијег у претходном периоду.

<sup>32</sup> Николај Афанасјев „Служење мирјана (лаика) у Цркви“; Краљево, 2008., стр. 27.

<sup>33</sup> Александар Шмеман „Увод у литургичко богословље“, стр. 85.

<sup>34</sup> Исто; стр. 87.

Јавља се *идеја о посвећењу*, што постепено доводи до поделе јединственог народа Божијег на посвећене и непосвећене. Иако се та идеја изворно односила на оне који су крштењем водом и Духом приступали Цркви и тиме постајали царски свештеници, за разлику од оних који су остајали ван Цркве, временом се долази до схватања да није крштење оно које представља истинско посвећење у царско-свештеничко достојанство народа Божијег, него су посвећени они који су постављени на службу посебног свештенства, тј. *клир*. Разлика између свештенства и осталих чланова Заједнице постепено престаје да се схвата као различитост служби и благодатних дарова јединственог народа Божијег, већ та разлика постаје онтолошка, тако да преовладава схватање да постављење у клир, а не крштење, мења природу човека.

Насупрот посвећених клирика, припадници царског свештенства, лаици, постају непосвећени, тј. *мирјани* — *свештовњаци*, са свим апсурдом да је уопште могућно пребивање у Цркви у том својству. Ово доводи до промене у схватању улоге лаика у богослужењу. Богослужење, као мистерија, тајна, сакривена од непосвећених који су ван Цркве (*disciplina arcana*), постаје тајна наспрам оних у Цркви, који се, иако су припадници свештеничког народа Божијег, доживљавају као непосвећени, а непосвећени не богослуже као свештеници Цара.

Овакву промењену улогу лаика у Цркви, као и новонастале историјске околности, прате и архитектонске промене на храмовима. Црква, добивши слободу, доцније, на жалост врло лако прихвата улогу муниципалне институције коју јој држава намеће. Из приватних кућа и катакомби, Црква свој богослужбени простор сели у базилике, зграде које приличе државним институцијама. Схватање храма постаје сасвим инверзно од схватања у доникејском периоду. Храм од дома молитве, *дома Заједнице* (*domus ecclesiae*) постаје *дом Божији* (*domus Dei*). Јединствен литургијски простор евхаристијског сабрања раздељује се на више делова. Најсветији део тога простора је *олтар*, који представља рестаурисану старозаветну Светињу над светињама. У олтару посвећени свештеници обављају велику мистерију, тајну. Изгубивши свештеничко достојанство и поставши световњаци, лаицима није доступан прилаз тој тајни. Ради одвајања те новозаветне Светиње над светињама од осталог дела богослужбеног простора, постављају се прво *олтарске њарајетне њрејраге*, од којих се током историје развија *високи иконостас*. *Царске двери*, које су некада пречиле улазак истински непосвећеним, термилошки се премештају са врата храма, на иконостас и тако прече улазак у олтар припадницима царског свештенства, који су сада проглашени непосвећенима.<sup>35</sup> На те двери ставља се *завеса* која поново одваја Светињу над светињама од Светиње, остављајући, као у Старом Завету, народ напољу, иако је Господ цепајући на крсту обвезницу наших грехова, крвљу својом једном за свагда расцепао храмовну завесу и омогућио улазак народа Божијег у нерукотворену скинију Тела Свога.<sup>36</sup>

Додатној пасивизацији лаика у богослужењу доприноси и *тајно чииање молићви* које улази у праксу већ у шестом веку.

Промењено схватање улоге лаика у богослужењу, манифестује се и у промени начина учествовања верних у самој Евхаристији. Причешћивање престаје да буде једини смисао евхаристијског сабрања и начин живота у Цркви кроз који се сједињује са самим Господом, са самим Животом. За разлику од претходног периода када је било несхватљиво да се може присуствовати Евхаристији без причешћивања, појављују се „посматрачи“ Литургије, који се из разних разлога не причешћу-

<sup>35</sup> Исто; стр. 86.

<sup>36</sup> Ср. Јевр. 10;19–20.

ју. Временом, таквих присутних непричасника бива све више, све док нису постали тужна већина на синаксису.

*Монаштво* је одиграло велику улогу у промени односа према причешћивању. Живећи у свом личном молитвено-моралном подвигу, монаси почињу да схватају причешћивање као део свога подвига, као помоћ у борби против демонских насртаја. Такво схватање монаси преносе у целу Цркву. Причешћивање, од акта Заједнице постаје индивидуални акт заснован на моралним принципима достојности причасника, односно, недостојности непричасника. Све ређе причешћивање верника, примарно изазвано слабљењем интереса за сједињењем са Господом због опадања црквене дисциплине и замагљивања схватања Евхаристије, секундарно се интензивира морално-индивидуалистичким пијетизмом. Наместо имања на уму Христових речи: „*Који једе моје тело и пије моју крв има животи вечни и ја ћу га васкрснути у последњи дан*“<sup>37</sup> и „*Који једе моје тело и пије моју крв у мени пребива и ја у њему*“<sup>38</sup> постају редовна питања: *колико се често може или мора причешћивати, ко је и кад достојан, а ко и кад није достојан да се причести, како и колико се припрема за причешће и слична питања.*

Паралелно са овим променама, долази и до *промене начина причешћивања лаика*. Као царски свештеници, у доникејском периоду, лаици су се причешћивали на исти начин као и клирици, примајући на руке Часно Тело и пијући из путира Часну Крв. Међутим, схваћени као непосвећени, лаици почињу да се причешћују на другачији начин. Уводи се *кашичица* којом им се заједно даје Тело и Крв. Притом се заборавља на речи *Св. Јована Златоустија* (крај IV в.): „*Постоје случајеви у којима се свештеник не разликује од лаика. То је на пример, када се причешћујемо сирашним Тајнама. Ми их се сви подједнако удостојавамо: не као у Ситаром Завешу, где је једно јео свештеник, а друго народ и где није било дозвољено народу да учествује у ономе у чему је учествовао свештеник. Сада није иако, неће се свима предлаже једно тело и једна чаша.*“<sup>39</sup>

Disciplina arcana усмерена на лаике је у 14. и 15. веку сасвим редовна ствар и, чини се, долази до врхунца. *Св. Никола Кавасила* (XIV в.) верни народ не види као заједничаре молитве, него само као заједничаре завршне доксологије молитви које свештеник тихо упућује Богу: „*(...) Пошом тишо ујућује Боју једну моливиу чији завршетак (...) узвикује јасно да га сви чују; иако да (...) истовремено вернике чини заједничарима тиоја славословља.*“<sup>40</sup> У погледу причешћивања народа, став Кавасиле је потпуно јасан. Тумачећи свештеников усклик на Литургији: „*Свештине свештима*“, он каже: „*(...) Пошто није свима редом доушћено да се причесте Свештим Тајнама, ни свештеник не позива све присућне; већ (...) позива достојне да приђу и да се причесте.*“<sup>41</sup>

Када *Св. Симеон Солунски* (XV в.) говори о различитости сталежа у Цркви и учествовању лаика на Евхаристији, јасно се види потпуна подела на посвећене и непосвећене чланове Цркве: „*Зайварају се царске двери јер не треба да свако леда оно што се обавља, већ само они који су призовани за вршење Тајни.*“<sup>42</sup> Врло је интересантно да се овде лаици сврставају у „свакога“ који не треба да „гледају“ шта се у олтару обавља.

<sup>37</sup> Јн.6;54.

<sup>38</sup> Јн.6;56.

<sup>39</sup> Јован Златоуст „Беседа 18. на 2. Кор.“; доступно преко Николај Афанасјев „Служење мирјана (лаика) у Цркви“, Краљево, 2008., стр. 66.

<sup>40</sup> Никола Кавасила „Тумачење свете Литургије“; Беседа 26., стр. 102.; (подвукао Д.Ј.).

<sup>41</sup> Исто; Беседа 37., стр. 138.; (подвукао Д.Ј.).

<sup>42</sup> Симеон Солунски „Књига о храму“;47., стр. 38.; (подвукао Д.Ј.).

### 3. Служба лаика у савременом евхаристијском животу

Историјско наслеђе идеје о посвећењу клирика, а непосвећености лаика, онтолошки, суштински, измењених и преименованих у световњаке (мирјане), протежући се кроз векове, чврсто опстојава до наших времена.

У савременом црквеном животу још увек је доминантна *disciplina arcana* која богослужење третира као мистерију, тајну, сакривену од непосвећених, а која је погрешно усмерена на лаике као припаднике облагорађеног свештеничког народа Божијег, уместо на оне који су ван Цркве и који су заиста непосвећени, како је то схватано у древној Цркви.

Многи су елементи који указују на маргинализацију и минимизирање улоге лаика у савременом евхаристијском животу.

*Вишередни иконостас* који је израстао из ниске парапетне преграде са стубовима, која је означавала место од посебне важности у храму и није имала за циљ да спречи контакт верног народа са олтаром, постао је и остао непремостива граница између непосвећених мирјана и посвећених свештеника. Не само да царском свештенству није дозвољено да пређе ту границу, него није дозвољено ни да преко ње види, не олтар сам по себи, него свештене радње које се у олтару дешавају, а које су битне за добро разумевање литургијског живота Цркве и потпуно учешће лаика у њему. За данашњу црквену свест већи значај има схватање постникејске епохе о олтару, као месту обитавања нуминозног Бога где улазе само посвећени и обављају свештене радње у које непосвећени не смеју имати увид, и иконостасу који тај простор одваја, што је ближе античком схватању религије и храма као дома Божијег (*domus Dei*) него поимање доникејске Цркве о јединствености литургијског простора као дома заједнице (*domus ecclesiae*) и царско-свештеничке јединствености Тела Христовог.

*Царске двери више нису вратића храма* која треба да прече улазак заиста непосвећених у цркву, већ су то врата на иконостасу која прече улазак у олтар припадницима царског свештенства. Уз то, на њима се налази и *завеса* која, као у Старом Завету, опет одваја Светињу над светињама остављајући народ напољу, иако је Господ, страдавши на крсту, једном за свагда расцепао храмовну завесу и омогућио улазак народа Божијег у нерукотворену скинију Тела Свога.<sup>43</sup>

Савремени лаици онемогућени су да активно и потпуно учествују у благодарственом мољењу на евхаристијском сабрању. *Молићве* које би требале да буду принос целог облагорађеног скупа, они ни не чују. Једино што могу да чују и у чему могу да учествују су јектеније (које се још увек понегде изговарају на неразумљивом, данас неговорном језику) и возгласи који су заправо завршнице евхаристијских молитви, али се у пракси не надовезују на њих, него на појачки одговор, односно, на богослужбене химне. Тиме лаици, ако не усмере своје интересовање на акциденталне елементе Литургије, као што су лепота гласа и слух свештенослужитеља при произношењу прозби или лепота појања хора, полако губе интерес и потпуно пасивизирају своје словесно учешће на Литургији. То иде све дотле док се долазак у цркву (ако се не укине) не сведе на долазак по навици или на долазак из пијетистичких, па чак и магијских разлога.

Не остварујући своју потребу за евхаристијским заједничарењем, лаици (због свог практичног статуса, можда ипак исправно названи световњаци, мирјани), че-

<sup>43</sup> Ср. Јевр. 10:19–20.



сто подстицани од свештенослужитеља, траже задовољење те потребе у молебнима, акатистима, „духовним разговорима“ са свештеницима и приватним молитвама након Литургије, што све нарушава изворни смисао црквеног живота, а подстиче, у свету иначе раширени, а Цркви потпуно стран, индивидуализам. Тако уместо облагодаташеног сабрања Заједнице имамо сабрање индивидуа што подрива саме темеље Цркве.

За разлику од живота древне Цркве, данашња литургијска пракса познаје (и подноси) *вршење Евхаристије без причешћивања свих*. На евхаристијском сабрању обавезно се причешћује свештенослужитељ, док причешћивање верног народа не само да није потребно, него се чак често пута сматра непожељним и недопустивим, док се непричешћивање најчешће сматра за најнормалнију појаву. На сабрању је, дакле, присутан непричасни народ. Причешћивање постаје ванредни догађај у Цркви. Недопустиво се разликује „*Литургија*“ од „*Литургије са причешћивањем*“ и не размишљајући о томе како је постојање Литургије без причешћивања крајњи апсурд. На тај начин као да постоје две Литургије и два начина њиховог савршавања. На „Литургију“ се долази „обично“, а на „Литургију са причешћивањем“ се долази „спреман“. „*Сиремност за причешће*“ сврстава се у домен морално-религиозне чистоте и поста, а заборавља се да императив моралне чистоте треба да је перманентно присутан у животу хришћана, а не само онда када се „спрема за причешће“.

У данашњој литургијској пракси перзистира и парадоксални појам „*госпојности за причешћивање*“. Црква изворно познаје само недостојно примање Причешћа,<sup>44</sup> а наша достојност дарована нам је Христовим оваплоћењем и Његовом крсно-васкрсном жртвом, као и Светом Тајном иницијације којом је сваки верник, кроз постављење у вишње звање припадника царско-свештеничког народа Божијег, удостојен за заједничарење са Христом.

Оваквом праксом дошло се до недопустивог мењања суштине хришћанског живота, односно, мењања карактера и смисла Евхаристије, као скупљања свих на једно место ради благодарственог заједничарења са Христом (*epi to avto*). Уместо тога, Литургија постаје скуп индивидуа, односно, свештеника и евентуално по неког члана Заједнице „спремног“ за заједничарење. Пројављује се крајњи индивидуализам на Литургији: свако за себе, понаособ или са свештеником процењује када је, а када није „спреман за причешће“ и када ће или неће приступити причешћивању. То постаје одлука индивидуа или групе индивидуа са којом Заједница нема никакве везе. Није тешко закључити колико је то далеко од апостолског схватања Евхаристије изражене кроз речи апостола Павла: „*(...) када се скупљају у цркву (...) на једно место*“;<sup>45</sup> што се тумачи као: када се скупљате да будете Црква; јер Заједница Тела Христовог настаје управо кроз чин окупљања свих на једном месту око Христа (*epi to avto*);<sup>46</sup> односно, истинска Заједница Тела Христовог, остварује се онда када се сви скупљају на евхаристијско заједничарење.

Но, без обзира на све девијације црквеног живота, литургијска свест није нарушена и Евхаристија никада није измењена, тако да према свом чину, она увек остаје Трпеза Господња, без обзира на оне који ту само непричасно присуствују, а не учествују у њој.<sup>47</sup>

<sup>44</sup> Ср. 1.Кор. 11:29.

<sup>45</sup> 1.Кор. 11:18,20.

<sup>46</sup> Ivan Dugandžić „Biblijska teologija Novoga zavjeta“, стр. 117.

<sup>47</sup> Николај Афанасјев „Трпеза Господња“, стр. 103.

### 3.1. Сведочанство актуелног Службеника о улози лаика у савременој евхаристијској пракси

Поредак који је предмет нашег разматрања је *анафора*<sup>48</sup>. Она је сукус целе Литургије и уједно је део Литургије који је претрпео најмање измена кроз ток историјског времена.<sup>49</sup> Сваки закључак који се донесе анализирајући поредак анафоре, слободно се може рећи, односи се на целу Литургију.

#### 3.1.1. Сведочанство из рубрика у актуелном Службенику

Упоређујући званичне службенике који се користе у нашој Цркви,<sup>50</sup> видимо да не постоји униформност одредби у рубрикама.

Приметно је да у службенику на црквенословенском језику готово нема одредби рубрика које указују да се у анафори, молитве читају тихо, док се у службеницима на српском језику у већини рубрика инсистира на тихом читању молитви.

Дакле, у рубрикама које говоре о начину читања молитви на Литургији, види се да актуелни службеник флукутира, живи, и да нема круте, окамењене униформности што оставља могућност да се молитве поново почну читати онако како је то била пракса древне Цркве и да се тиме лаицима поново врати високо достојанство служења које су имали и које, заправо, увек имају у Цркви.

Исти закључак се може извести и у погледу затварања царских двери и навлачења завесе на њима. За разлику од широко примењиваног „*Великој ѿиѿици*“, састављача *Василија Николајевића*, који је знатно строжији у примени дисциплине аркане, експлицитно заповедајући да се у одређеним тренуцима Литургије царске двери затварају и завеса на њима навлачи, рубрике у актуелном службенику о томе готово ништа не говоре. Само на једном месту, након причешћа свештенослужитеља, рубрика упућује да се отварају царске двери, а да претходно није поменуто да се затварају.

#### 3.1.2. Сведочанство из молитви у актуелном Службенику

Молитве на Литургији живо сведоче о заједничком евхаристијском служењу свих окупљених; свакога у свом звању. Све молитве су, без обзира да ли постоји одредба рубрике да се читају тихо или не, молитве целе Заједнице и, граматички, писане су у првом лицу множине (*ми, нас...*).<sup>51</sup>

Све молитве анафоре указују да цео синаксис учествује у приношењу Дарова и служењу бескрвне Жртве. Свештенослужитељ никако не издваја себе из Заједнице, већ се моли да Господ прими службу свих „*нас који се ѿриближујемо светиоме Жртвенику*“. Дакле, нема никога из синаксиса који треба да, због своје непосвећености, буде одгурнут од Жртвеника, било дверима, било завесом, било тихом („тајном“) молитвом или било којим другим средством дисциплине аркане. Јер, свештенослужитељ се моли да Благ Дух благодати Божије сиђе на цео евхаристијски скуп.

<sup>48</sup> Ранији, уобичајенији, термин је „канон евхаристије“. Преузет је од западних литургичара и означава главни, строго одређени поредак (правило, канон) благодарења и савршавања бескрвне Жртве на Литургији. Савремени аутори радије користе термин „анафора“ јер се у том делу обавља узношење Дарова.

<sup>49</sup> Кипријан Керн „Евхаристија“, стр. 301.

<sup>50</sup> Службеници на српском језику у издању Св. арх. синода из 1986., 1998., 2008. (ова последња два имају идентичне рубрике) и службеник истог издавача на црквенословенском језику из 1983.

<sup>51</sup> Изузетак чини молитва „*Нико није госѿојан...*“ која представља личну молитву свештенослужитеља, као и још неколико кратких реченица („*Боже буди милостиов мени грешном*“ и сл.) које су израз личне побожности свештенослужитеља и писане су у првом лицу једине (*ја, мене...*).

Молитве анафоре, у следу *молийва — возілас — одіовор народа — следећа молийва*, чине облагодаћени *литургијски дијалоі* између свештеника и народа. Тај дијалог се слива у *облаіодаћени монолоі* једне личности Христове, у коју је Заједница Тела Христовог инкорпорирана, у своме приношењу и узношењу Оцу. Ово се лако може видети ако се (за ову прилику) апстрахује то који део синаксиса нешто изговара (свештенослужитељ или народ).

Међутим, овај облагодаћени монолог (заједнички разговор Заједнице са Богом) може се приметити и доживети само ако се молитве које изговара свештенослужитељ не сакривају од царско-свештеничког народа Божијег. У супротном, лако се увиђа да сами, издвојени возгласи и на њих одговарање народа, губе ону унутрашњу везу, суштину, коју им даје односна молитва. У том случају, возгласи и химне остају повезани само спољашњом (музичком) формом и нашом навиком да јектенији следи возглас, а возгласу појање хора.

Показаћемо на примерима:<sup>52</sup>

### Анафора (уз чујно изговарање молитви)<sup>53</sup>

*Заблаіодаримо Госіогу досііојно и іраведно. Досііојно је и іраведно Тебе іевайіи, Тебе блаіосііайіи, Тебе хвалііи, Тебе блаіодарііи, Тебе се клањайіи на свакоме месііу владавіне іівоје, јер си Ти Боі неисказан, неіојмљив, невідљив, неіосііжан, Који увек јеси, на ісііи начин јеси, Ти и Једінородни іівој Син, и Дух іівој Свейіи. Ти си нас из недића іривео у диће, а када смо оіійали іодііао си нас оіейі, и ниси одусііао да све чиніи док нас ниси узвео на небо, и даровао нам Царсііво іівоје бдуѓуће. За све ііо ми блаіодаримо Тебе, и Једінородноме Сіну іівом, и Духу іівоме Свейіоме: за сва знана и незнана, видљіва и невідљіва доброчінсііва, која су нам учіієна. Блаіодаримо Ти и за ову службу коју си изволео да ірміиши из наіших руку, іако іред Тобом сіііоје хиљаде Арханђела, и безброј Анђела, Херувіми и Серафіми, шестіокріли, мноіооки, крилайіи, који лебде, ііобедничку іесму ііојући, кличући, узвікујући и іоворећи: Свейі, Свейі, Свейі, Госіод Саваоіі! Пуно је небо и земља славе іівоје; Осана на висіінама, блаіословен који долази у іме Госіодње; Осана на висіінама.*

Са овим блаженим Силама, човекољубиви Владико, и ми кличемо и говоримо: Свет јеси и пресвет, Ти и Једінородни твој Син и Дух твој Свети; Свет јеси и пресвет, и величанствена је слава твоја. Ти си тако заволео свет твој да си и Сина Свога Једінороднога дао, да свако ко верује у Њега не погине, него има живот вечни. Он, дошавши и испунивши сав домострој спасења за нас, у ноћи у којој беше предан, управо Самога Себе преда-

<sup>52</sup> Показаћемо пример само на анафори Литургије Св. Јована Златоустог.

<sup>53</sup> Како би се истакао континуитет „облагодаћеног монолога“ спојевима, односно, прелази су подвучени (подвукао Д.Ј.)

Треба напоменути да смо након речи „Досііојно и іраведно“ изоставили „клањайіи се Оцу и Сіну и Свейіоме Духу, Тројіци једносуіііној и неразделивој“ будући да је то знатно каснија интерполација, руске провенијенције из 17. века (први пут се појавила у Служебнику издатом 1655.), преузета из Свете Тајне крштења, где самој Светој Тајни предходи исповедање вере које се овим речима завршава. Ова химна је уведена ради певаног покривања времена док свештенослужитељ тихо чита молитву. (ср. Николај Д. Успенски, „Анафора“, стр. 159–160).

Није узета у обзир ни молитва Трећег часа „Госіоде који си у іірећи час...“ (која је у Служебнику на српском језику стављена у заграду), јер је то такође каснији уметак (прво као запис на маргинама, а доцније и у самом тексту Литургије руских служебника 16. века), којим се желео истаћи значај епиклезе, приликом расправа са римокатолицима, а који се ту не уклапа ни синтаксички, ни логички, нити богословски, с обзиром да се молитвама анафоре Заједница обраћа Оцу, док се овом молитвом обраћа Христу. (Опширније о овоме види у Кипријан Керн „Евхаристија“ у „Изабрана литургијска дела“, стр. 336–341; и Николај Д. Успенски, „Анафора“, стр. 147–150).

Химну „Досііојно је ваисіііну...“ такође нисмо навели, јер је и она у састав Литургије ушла касније, у 14. веку и то у Литургији која носи назив Светога апостола Јакова, и практично прекида континуитет молитве интерцесија.

де за живот света, узевши хлеб у своје свете и пречисте и непорочне руке, заблагодари и благослови, освети, преломи и даде својим светим Ученицима и Апостолима, рекавши: Примите, једите, ово је Тело моје, које се за вас ломи на отпуштење грехова. Амин. *А шако исио и чашу њо вечери, њоворећи: Пијте из ње сви, ово је Крв моја Новоја Завеја, која се за вас и за многе излива на њиушјење грехова. Амин.*

*Сећајући се дакле ове сјасоносне зайовести, и свеја шјо се нас ради збило: крстиа, гроба, њридневноја васкрсења, узласка на небеса, седења са десне сјране, и друој и славној голаска, Твоје од њвојих Теби њриносећи збој свеја и за све, Тебе њевамо, Тебе блаосиљамо, Теби блаодаримо, Госоде, и молимо Ти се, Боже наш.*

*Још Ти њриносимо ову словесну и бескрвну службу, и молимо Те, и њризивамо, и њрекљиемо: нисјошљи Духа њвоја Светјоја на нас и на ове њредложене Дарове и учини овај Хлеб часним Телом Христиа Твоја. Амин. А њо шјо је у Чаши овој часном Крвљу Христиа Твоја. Амин. Преѡворивши их Духом Твојим Светјим. Амин. Амин. Амин.<sup>54</sup>*

*Да ове светје Тајне буду онима који се њричешјуу на ѡрезвеностј душе, на ѡиушјење грехова, на заједницу Духа њвоја Светјоја, на исјуњење Царствја небескоја, на смелостј ѡрема Теби, не на суд или на осуду.*

*Још Ти њриносимо ову словесну службу за ѡреминуле у вери Праоце, Оце, Паѡријархе, Пророке, Ајосјоле, Пројоведнике, Еванђелистје, Мученике, Исјоведнике, Подвижнике, и за сваки дух ѡраведника, ѡреминулој у вери. Особитјо за ѡресветју, ѡречистју, ѡреблајословену, славну Владичицу нашу Бојородицу и Приснодјеву Марију; за светјоја Јована, Пророка, Прејечу и Крстишјеља, за светје славне и свехвалне Ајосјоле, за светјој (име) чији сјомен славимо, и за све ѡвоје Светје, чијим молиѡвама ѡсестји нас, Боже. И ѡмени све ѡреминуле у нади на васкрсење у живој вечни и ујокој их, Боже наш, ѡде сија светјлостј Лица ѡвоја. Још Ти се молимо, ѡмени, Госоде, све ејискојсјиво ѡравославних, који ѡравилно ујрављају речју Исјине ѡвоје, све ѡрезвиѡерсјиво, у Христиу ѡаконсјиво, и сав свешјенички ред. Још Ти њриносимо ову словесну службу за васељену, за светју, саборну и ајосјолску Цркву, за оне који живе у невиностји и часним живојом, за блајоверни и христјољубиви народ наш, да ѡих и миран живој ѡживимо у свакој ѡбожностји и чистјошји.*

Најпре помени, Госпде, најсветијега патријарха (или високопреосвештенога митрополита или преосвештеног епископа) нашега (име), и даруј га светим твојим Црквама у миру, читава, часна, здрава, дуговечна и да правилно управља речју Истине твоје. И све и сва.

*Помени, Госоде, ѡрад овај у коме боравимо (или: село ово; или: светју обийељ ову), сваки ѡрад и крај, и оне који са вером бораве у њима. Помени, Госоде, оне који ѡлове, ѡушјнике, болеснике, ѡајшјнике, заробљенике и сјасење њихово. Помени, Госоде, оне који ѡлодове доносе и оне који добро ѡворе у светјим Црквама ѡвојим, и оне који се сећају сирѡшјење, и на све нас нисјошљи милостј ѡвоју. И дај нам да једним усјима и једним срцем славимо и ѡевамо ѡречасно и величансјивено име ѡвоје, Оца и Сина и Светјоја Духа, сада и увек и у векове векова. Амин.*

### Анафора (уз тихо изговарање молитви)<sup>55</sup>

Заблагодаримо Господу. Достојно је и праведно: клањати се Оцу и Сину и Светоме Духу, Тројици једносуштној и нераздељивој. Победничку песму појући, кличући, узвикујући и говорећи: Свет, Свет, Свет, Господ Саваот! Пуно је небо и земља славе твоје; Осана на висинама, благословен који долази у име Господње; Осана на висинама.

<sup>54</sup> За разлику од данашње праксе где запечаћење речју „Амин“ припада ѡкону или самом свештенику, у литургијској пракси древне Цркве припадало је целом синаксису. (ср. Николај Афанасјев „Служење мирјана (лаика) у Цркви“, стр. 66).

<sup>55</sup> Спојеве, односно, прелази такође су подвучени (подвукао Д.Ј.).

Примите, једите, ово је Тело моје, које се за вас ломи на отпуштење грехова. Амин. Пијте из ње сви: ово је Крв моја Новог Завета, која се за вас и за многе излива на отпуштење грехова. Амин.

Твоје од твојих Теби приносећи због свега и за све, Тебе певамо, Тебе благосиљамо, Теби благодаримо, Госпoде, и молимо Ти се, Боже наш.

Особито за пресвету, пречисту, преблагословену, славну Владичицу нашу Богородицу и Приснодјеву Марију: Достојно је ваистину блаженом звати Тебе, Богородицу, увек блажену и пренепорочну, и Матер Бога нашега. Часнију од Херувимâ и славнију неупореди-во од Серафимâ Тебе што Бога Реч непорочно роди, сушту Богородицу величамо.

Најпре помени, Госпoде, најсветијег патријарха (или високопреосвештеног митрополита или преосвештеног епископа) нашега (име), и даруј га светим твојим Црквама у миру, читава, часна, здрава, дуговечна и да правилно управља речју Истине твоје. И све и сва. И дај нам да једним устима и једним срцем славимо и певамо пречасно и величанствено име твоје, Оца и Сина и Светога Духа, сада и увек и у векове векова. Амин.

Из овог примера видимо да када возгласи и химне нису повезани молитвама, или, боље речено, када верни народ не чује ту везу (јер она увек постоји), врло је тешко смислено их повезати у целину, тј., тешко је приметити и пратити оно што смо назвали „облагодаћеним монологом“. То не мора да представља проблем ако је народ навикнут на такав начин служења, па стога и не обраћа пажњу на то, инертно стојећи и слушајући химне (или певушећи уз појце), много се не занимајући за суштину Евхаристије. Али, ако се лаици заинтересују и поставе питање које смо ми поставили на почетку овог рада: „*Ко сам ја у Цркви, шта сам ја у Цркви и коју улогу имам у њој?*“, као и питање: „*Шта је усљавари Евхаристија?*“, просто не могу остати равнодушни и задовољни својим пасивним статусом „непосвећених“, само присутних непричасника Тела и Крви Христових.

Када свештенослужитељ позове Заједницу да заблагодари Госпoду („*Заблагодаримо Госпoду*“), народ пева химну „*Достојно је и њаведно: клањати се Оцу и Сину и Свештоме Духу, Тројици једносуштној и нераздељивој*“<sup>56</sup> која се чини потпуно засебном молитвом, па цела ситуација одаје утисак подвојености синаксиса, односно, свештенослужитеља, с једне, и народа, с друге стране, од којих свако има своју паралелну молитву. Практично, како каже Николај Афанасјев: „*Имамо дублeи молићивeи благодарења: имамо једну коју њоје народ, и групу, мисличну, коју свешћеник изовара штајно у олшару*“.<sup>57</sup>

Такође, без чујне молитве префација, остаје нејасно, после отпојаних речи химне „*(...) клањати се Оцу и Сину и Свештоме Духу, Тројици једносуштној и нераздељивој*“, на чега се односи свештеников возглас „*Победничку њесму њојући, кличући, узвикујући и њоворећи*“.

Још је нејасније како је могуће, без чујне молитве (пост)санктуса, повезати анђелску песму „*Свешћ, Свешћ, Свешћ, Госпoд Саваошћ (...)*“ са речима које изговара свештеник: „*Примитије, једитије, ово је Тело моје, (...)*“ Стиче се утисак да су Христове речи установљења изговорили анђели.

Свештеников возглас „*Твоје од њвојих (...)*“ се, без чујне молитве анамнезе, не уклапа смислено у претходне речи установљења „*Примитије, једитије (...)*“ и „*Пијтије из ње сви (...)*“.

Завршне речи химне „*Тебе њевамо*“ „*(...) и молимо Ти се, Боже наш*“, без чујне епиклезе и почетних речи интерцесија „*Да ове свешће Тајне (...)*“, немају јасну сми-

<sup>56</sup> Подвукао Д.Ј.

<sup>57</sup> Николај Афанасјев „Служење мирјана (лаика) у Цркви“, стр. 65; фуснота 38.

слену везу са возгласом „*Особито за ѿресвѣиу, ѿречисѣиу, ѿреблаѿсловену, славну Владичицу нашу Боѿородицу (...)*“; чини се као да је у том тренутку најважније да се молимо Господу особито за Богородицу, а изостаје осећај да се тада у олтару дешава нешто изузетно важно: молитва за ниспослање Светога Духа на Заједницу и на предложене Дарове. Понављајући само речи „*и молимо Ти се Боже наш*“ док се иза затворених двери и навучене завесе нешто тајно и непознато дешава (или не дешава — окупљени народ то не може знати јер не може ни видети, нити чути) и одмах потом певањем химне Богородици „*Достојно је ваистину (...)*“ облагодаћени царски свештеници су искључени из овог најузвишенијег момента Евхаристије, а у тој молитви (као и у свим другим) би морали активно учествовати.

#### **4. Служба лаика на евхаристијском сабрању древне Цркве као образац за служење у савременом евхаристијском животу (уместо закључка)**

Основна водила овог рада је жеља да се одговори на питање *да ли служба лаика у евхаристијском сабрању древне Цркве може, треба, сме и мора или не може, не треба, не сме и не мора да буде образац за служење лаика у савременом евхаристијском животу Цркве.*

Пре одговора, неопходно је истаћи да на доношење закључка не сме да утиче пијетизам, навика и лични афинитет према овој или оној постојећој црквеној пракси, као ни дужина историјског периода у којем опстојава нека пракса. Једини параметар треба да буде сагледавање који су то трајно вредни елементи који повезују евхаристијски живот Цркве раних векова са нашим евхаристијским животом, који би требали, односно морали, бити аксиоми за данашњицу, а затим видети шта је то што би евентуално требало кориговати у нашој пракси како бисмо је довели у склад са искуством древне Цркве.

Наравно, треба обратити пажњу на суштину, а не на акциденталне елементе у богослужењу, имајући у виду да циљ није спољна униформна подударност садашњице са животом древне Цркве, јер Црква, иако није од овога света, живи у овом свету и опстојава у свим историјским околностима, а оне ни у ком случају нису и не могу бити подударне у различитим епохама. Зато је просто немогуће, а и непотребно пресликавати живот древних хришћана у данашње време само зато да би се рекло како живимо на том наслеђу.

На основу свега изнешеног, одговор на питање да ли улога лаика у богослужењу древне Цркве може, треба, сме и мора или не може, не треба, не сме и не мора да буде образац за савремени црквени живот, гласи:

**Да, пракса древне Цркве и улога лаика у њој може, треба, сме и мора да буде образац за богослужбени живот данас.**

Нит која повезује све епохе у којима Црква живи је унутрашње јединство кроз интензивни богослужбени, евхаристијски живот свих чланова Цркве, без обзира коју службу имају у њој. Ничија улога у Цркви не сме се маргинализовати, па тако ни улога лаика, односно, царско-свештеничког народа Божијег.

Како би интензивним мистагогијама могли поучити верни народ и тиме му вратити изворно високо достојанство и службу царског свештенства, неопходно је додатном едукацијом подсетити пастире на неизгубљено, али затомљено схватање древне Цркве:

- да изворна хришћанска свест не познаје безблагодатне чланове Цркве, односно, не познаје поделу на посвећене и непосвећене, јер је то неспојиво са самом суштином Цркве, будући да се уласком у Цркву крштењем водом и Духом, као чином Цркве којим се добија истинско благодатно посвећење у царско-свештеничко достојанство народа Божијег, добијају благодатни дарови Светога Духа којим сваки човек постаје уд Тела Христовог, па стога није могуће бити члан Цркве, а при том бити безблагодатан;
- да право име оног који живи у Цркви, а није свештенослужитељ, гласи лаик — припадник лаоса, царског свештенства и народа Божијег, а не мирјанин, световњак или цивил;
- да су сви припадници народа Божијег свештеници, али не појединачно, већ као Заједница;
- да су сви удови Тела Христовог по својој природи једнаки, али да су неким хришћанима даровани посебни благодатни дарови који се дарују Духом Светим на изграђивање Цркве, а не на поделу на посвећене и непосвећене;
- да добијање тих посебних благодатних дарова не значи онтолошку, већ функционалну разлику између чланова Цркве, јер иако су њихови носиоци Духом Светим оспособљени за вршење посебних служби у Цркви, они ипак остају удови Тела Христовог;
- да се идентитет Цркве налази у Евхаристији, јер Црква као Заједница Тела Христовог настаје управо кроз чин окупљања свих на једном месту око Христа;
- да учествовати у Евхаристији значи учествовати у Христовој крсно-васкрсној жртви сада и овде и значи заједничарити са Њиме на свакој Литургији докле не дође;
- да се у Евхаристији учествује сједињењем са Господом кроз причешћивање Телом и Крвљу, а тим сједињењем учествује се већ сада у икони будућег Царства Божијег чиме се отварају врата учествовања и у реалном Царству, када га Господ буде остварио својим Другим доласком;
- да нема специјализованих појединачних носилаца служби у Цркви који су привилеговани да служе Евхаристију, него да то чини свеукупно сабрање царско-свештеничког народа Божијег, и да савршилац било ког свештенослужења у Цркви није појединац — клирик, него пуноћа Цркве;
- да изворна хришћанска свест не познаје, у данашњој литургијској пракси перзистирајући и парадоксални појам „достојности за причешће“, већ да изворно познаје само недостојно примање Причешћа, док нам је достојност дарована Христовим оваплоћењем и Његовом крсно-васкрсном жртвом, као и Светом тајном иницијације којом је сваки верник, кроз постављење у више звање припадника царско-свештеничког народа Божијег, достојан за заједничарење са Христом;
- да молитве и свештене радње на Литургији не треба сакривати од облагодатних царских свештеника, као од непосвећених, јер се управо тим молитвама и радњама и кроз словесно учествовање лаика у њима, остварује богослужење целе Евхаристијске заједнице у чему се, кроз благодарење и заједничарење у Вечери Господњој, сједињују сви једни са другима, у једну Личност Христову и приносе Оцу;

Императив здравог црквеног живота је скидати историјске наслаге које су стране суштини Цркве, а које су довеле до неразумевања смисла пребивања у Цркви, па следствено томе и до минимизирања улоге лаика, односно, до њиховог неадекватног учествовања у евхаристијском сабрању с обзиром на царско-свештеничко, од Бога им дато достојанство. Дакле, потребно је мењати, или боље рећи исправљати, ону постојећу богослужбену праксу у којој лаик не остварује своје високо царско-свештеничко призвање и достојанство.

Наравно, увек постоји обавеза да се те промене не чине насилно, јер Црква не познаје револуционарне преокрете, немир и бунт као свој израз живота и постојања, већ то треба спроводити са пуно такта и пастирске бриге.

На крају крајева, не сме се заборавити да одређена црквена пракса, настала у одређеном историјском тренутку, без обзира колико била различита и удаљена од праксе древне Цркве, има јаке разлоге увођења и никада није значила негирање Цркве, нити је уведена ради негирања Цркве; и тако јој се мора и приступати.

## Библиографија

### Извори

- Варнавина послианица*, у: *Дела айосџолских ученика*, треће издање, превод са грчког и напомене: епископ Атанасије Јевтић, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњци — Требиње, 2005.
- Никола Кавасила, *Тумачење свеште литургије*, Беседа, Нови Сад, 2002.
- Николајевић, протојереј Василије, *Велики ѿиџиик (Усџав црквени)*, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, 1971.
- Св. Герман Цариградски, *Исџорија Цркве и мисџичко созерцање*; у: *Тумачење Свеште Литургије*, Издавачки фонд СПЦ Архиепископије београдско-карловачке, Београд, 2008.
- Свети Дионисије псеудо-Ареопагит, *О црквеној јерархији*, „Истина“ — часопис Православне епархије Далматинске, Едиција посебних издања, Шибеник, 2009.
- Свети Игњатије Богоносац, *Посланица Ефесџима*, у: *Дела айосџолских ученика*, треће издање, превод са грчког и напомене: епископ Атанасије Јевтић, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњци — Требиње, 2005.
- Свети Игњатије Богоносац, *Посланица Мајнежанима*, у: *Дела айосџолских ученика*, треће издање, превод са грчког и напомене: епископ Атанасије Јевтић, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњци — Требиње, 2005.
- Свети Игњатије Богоносац, *Посланица Тралијанџима*, у: *Дела айосџолских ученика*, треће издање, превод са грчког и напомене: епископ Атанасије Јевтић, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњци — Требиње, 2005.
- Свети Игњатије Богоносац, *Посланица Филаделџиџима*, у: *Дела айосџолских ученика*, треће издање, превод са грчког и напомене: епископ Атанасије Јевтић, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњци — Требиње, 2005.
- Свети Игњатије Богоносац, *Посланица Смирњанима*, у: *Дела айосџолских ученика*, треће издање, превод са грчког и напомене: епископ Атанасије Јевтић, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњци — Требиње, 2005.
- Свети Иполит Римски, *Айосџолско ѿредање*, у: *Дела айосџолских ученика*, треће издање, превод са грчког и напомене: епископ Атанасије Јевтић, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњци — Требиње, 2005.
- Свети Климент Римски, *Прва ѿсланиоца Коринџанима*, у: *Дела айосџолских ученика*, треће издање, превод са грчког и напомене: епископ Атанасије Јевтић, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњци — Требиње, 2005.
- Свешџо Писмо Сџарој и Новој Завејџа*, Стари завет превео Ђура Даничић, Нови Завет — превод Комисије Св. арх. синода СПЦ, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, 2004.
- Служедник*, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, 1986.
- Служедник*, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, 1998.
- Служедник*, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, 2008.
- Служедник* (на црквенословенском), Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, 1983.
- Учење Дванаесџориџе Айосџола (Дигахи)*, у: *Дела айосџолских ученика*, треће издање, превод са грчког и напомене: епископ Атанасије Јевтић, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњци — Требиње, 2005.

### Примарна

- Афанасјев, Николај, *Народ свешџи*; у: *Сџудије и чланџи*, Епархија Жичка, Краљево, 2008.
- Афанасјев, Николај, *Служење мирјана (лаика) у Цркви*, Епархија Жичка, Краљево, 2008.



- Афанасјев, Николај, *Трїеза Госїодња*, Епархија Жичка, Краљево, 2008.
- Афанасјев, Николај, *Црква Духа Свейїоїа*, Епархија Жичка, Краљево, 2008.
- Атанасије, Епископ, *Евхарисїија у Истїочној Цркви*; у: *Траїање за Хрисїом*, друго издање, Трајна радна заједница „Храст“, Београд, 1993.
- Вукашиновић, Владимир, *Проблеми савременої доживљавања молиїивеної живоїиа Цркве*, у: *Лиїуриїја и кулїура, 16 оїледа*, друго допуњено и исправљено издање, Хришћански културни центар, Београд, 2007.
- Вукашиновић, Владимир, *Теолошке основе иконостїаса*, у: *Лиїуриїја и кулїура, 16 оїледа*, друго допуњено и исправљено издање, Хришћански културни центар, Београд, 2007.

### Секундарна

- Атанасије, Епископ, *Свейїа Евхарисїија у Истїочној = Православној Цркви*; у: *О Цркви и лиїуриїји*, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњци — Требиње, 2007.
- Атанасије, Епископ, *Лиїуриїјски живоїи — срж Хришћанскої живоїиа*; у: *О Цркви и лиїуриїји*, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњци — Требиње, 2007.
- Атанасије, Епископ, *Країїка реч о Свейїој Лиїуриїји = Евхарисїији*; у: *О Цркви и лиїуриїји*, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњци — Требиње, 2007.
- Василијадис, Петрос, *Православни лиїуриїјски їрейород и видљиво јединстїиво*, у: *Lex orandi, лиїуриїјско доїословље и лиїуриїјски їрейород*, „Каленић“, Крагујевац, 2006.
- Керн, архимандрит Кипријан, *Евхарисїија*; у: *Изабрана лиїуриїчка дела*, „Истина“, часопис Православне епархије далматинске, едиција посебних издања, Шибеник, 2009.
- Мирковић, протопрезвитер др Лазар, *Православна лиїуриїка, їрви оїиїи део*, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, 1982.
- Поповић, Јустин, *Тумачење їосланица Прве и Друїе Коринћанима свейїої аїосїола Павла*, Манастир Ђелије код Ваљева, Београд, 1983.
- Саборне їосланице*, протумачио др Емилијан М. Чарнић, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, s.d.
- Скабаланович, Михаил, *Тумачење їиїиїка*; у: *Изабрана дела, књиїа I*, „Истина“, часопис Православне епархије далматинске, едиција посебних издања, Шибеник, 2008.
- Томасовић, Мирко Ђ., „Хришћански храм“, Богословље, свеска 1–2; 1990.; стр. 109–123
- Успенски, Николај Димитријевич, *Анафора*, Епархија жичка; Краљево, 2009.
- Успенски, Николај Димитријевич, *Колизија двеју їеолоїија їри ревизији руских доїослужбених књиїа у XVII веку*, Епархија жичка; Краљево, 2007.
- Фундулис, Јоанис, *Лиїуриїка 1, Увод у свейїо доїослужење*, ЕУО Епархије жичке, Краљево, 2004.
- Шмеман, протојереј Александар, *Увод у лиїуриїчко доїословље*; у: *Изабрана лиїуриїчка дела, књиїа I*, „Истина“, часопис Православне епархије далматинске, едиција посебних издања, Шибеник, 2007.
- Dugandžić, Ivan, *Biblijska teologija Novoga zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.
- Morris, Leon, *Novozavjetni komentari — Prva Korinćanima*, Novi Sad, 1984.
- Popović, Anto, *Novozavjetno vrijeme*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007.